AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

YENİ MAKALE DUYURUSU: SARIKAMIŞ'TAN 1915'E: BİR 'GÜNAH KEÇİSİ' ANLATISININ SORGULAMASI: DR. ERMAN ŞAHİN'İN 'THE SARIKAMIŞ CAMPAIGN, ENVER PASHA AND ARMENIANS' BAŞLIKLI MAKALESİNİN DEĞERLENDİRMESİ

20.11.2026

Dr. Erman Şahinin *Middle Eastern Studies* dergisinde yayımlanan The Sarıkamış Campaign, Enver Pasha and Armenians başlıklı makalesi, Birinci Dünya Savaşının Doğu Cephesinde yaşanan Sarıkamış Harekâtının 1915 olaylarıyla ilişkilendirilme biçimine dair literatürde yerleşmiş bir anlatıyı belgelerle sorgulamaktadır. Makale, Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşanın ve İttihat ve Terakki yönetiminin Sarıkamış yenilgisinin sorumluluğunu Ermenilere yüklediği, bunun da 1915teki tedbirlerin gerekçesini oluşturduğu yönündeki yaygın tezi ele almakta; söz konusu tezin birincil kaynaklarca desteklenmediğini ortaya koymaktadır.

Literatürde sıkça tekrarlanan bu günah keçisi anlatısı, ilk olarak Karekin Pastırmacıyanın savaş sonrası propaganda amaçlı yazdığı Why Armenia Should be Free başlıklı kitabında somutlaşmıştır. Pastırmacıyan, Arşak Kavafian (Keri) komutasındaki Ermeni gönüllü taburunun Bardız Geçidinde Osmanlı ilerleyişini yirmi dört saat geciktirdiğini ve böylece Rus ordusunu kurtardığını ileri sürmüş; Enver Paşanın İstanbula döner dönmez bu hizmeti açıkça ilan ederek yenilgiyi Ermenilere bağladığını iddia etmiştir. Herbert Adams Gibbons bu anlatıyı neredeyse aynı ifadelerle tekrarlamış, daha sonra Vahakn N. Dadrian, Şuhnaz Yılmaz, Donald Bloxham, Ronald Grigor Suny, Fatma Müge Göçek ve diğer birçok araştırmacı da benzer iddiaları kaynak göstermeksizin veya yalnızca Pastırmacıyan ve Gibbons gibi ikincil propaganda metinlerine dayanarak ileri sürmüştür. Dr. Şahin, bu konsensüsün görünürdeki yaygınlığına karşın Enver Paşaya ait, yenilgiyi Ermenilere atfeden tek bir doğrudan ifadenin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Makale, Osmanlı, Rus ve Ermeni kaynaklarını karşılaştırmalı olarak kullanarak harekâtın seyrini yeniden inşa etmektedir. Resmî Türk Genelkurmay belgeleri (Fahri Belen ile Hakkı Altınbilek ve Naci Kırın eserleri), Rus generallerinin yazdığı askeri tarih eserleri ile raporları ve Taşnaksütyun lideri Simon Vratsianın 9 Ocak 1915 tarihli iç yazışması aynı tabloyu vermektedir: 4. Ermeni Gönüllü Taburu, 22 Aralıkta Narman civarında Osmanlı 31. Tümeniyle karşılaşmış, etkili bir geciktirme yapamadan dağılmış ve Karsa çekilmiştir. Bardız Geçidinde Ermeni gönüllü birliği bulunmamış, Osmanlı birlikleri geçidi gecikmeksizin ele geçirmiştir. Pastırmacıyanın 600 şehit ve 24 saatlik gecikme iddiaları belgelerle çelişmektedir. Amerikalı askeri tarih uzmanı Edward J. Ericksonın bu iddaların doğru olmadığı yönünde daha önce yapmış olduğu uyarılar bu noktada Dr. Şahin tarafından belgelerle pekiştirilmektedir.

Makalede bu anlatının iç tutarsızlığı da vurgulanmaktadır. Enver Paşa, cepheden dönmeden önce Sadrazama yenilginin tüm ayrıntılarının gizlenmesini istemiş; sıkı sansür uygulaması savaş sonuna kadar kamuoyunun Sarıkamış felaketinden haberdar olmasını engellemiştir. Hem Yenilgiyi hem gizlemek hem de aynı anda Ermenileri günah keçisi ilân etmek mantıken mümkün değildir. İttihat

ve Terakkinin yayın organı *Tanin* gazetesinde Sarıkamış sonrasından 21 Temmuz 1915e kadar çıkan Ermenilerle ilgili on altı yazının yedisi olumlu veya övücü, dokuzu ise tarafsız niteliktedir; hiçbiri yenilgiyi Ermenilere bağlamamaktadır. Osmanlı basınının genelinde de benzer bir tutum gözlenmektedir. Harekât sırasında ve sonrasında Kafkas Cephesi ve Sarıkamış Harekatına dair çıkan 108 farklı gazete haberinin hiçbirinde Ermeniler aleyhine bir ifade bulunmamaktadır. Tam tersine, Osmanlı Devleti iç barışı ve huzuru sağlamak adına Osmanlı Ermenilerinin gönüllü birliklerine katılması, Sarıkamış öncesinde ve sonrasında işgal edilen bölgelerde Müslümanlara yapılan katliam ve benzeri şiddet eylemlerine dair bilgi ve haberleri sansürlemiştir. Resmi beyannameler ve gazeteler Ermenilere ilişkin olarak sadece birlik ve beraberlik mesajları vermiştir. Üstelik, bu tutum ilişkilerin kopma noktasına geldiği 1915 yazına kadar devam etmiştir. Bu veriler, hiçbir kaynak gösterilmeden Ermenilerin günah keçisi ilan edildiğini öne süren anlatıların temelde yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Haziran 1915te Osmanlı hükümetini müttefiklere ve Ermenilere yönelik şikâyetlerinin yer aldığı ve birçok ajans tarafından yayınlanan resmi bir açıklama yayınlamıştır ve bu resmi beyanda Sarıkamışa herhangi bir atıf bulunmamaktadır. Bu veriler, 1915 tedbirlerinin Sarıkamış yenilgisinin Ermenilere yüklenmesiyle tetiklendiği tezini zayıflatmaktadır.

Dr. Şahinin çalışması, 1915 olaylarına dair uluslararası literatürde sıkça tekrarlanan dönüm noktası iddiasını birincil kaynaklar ışığında sınamakta; söz konusu iddianın savaş sonrası propaganda metinlerinden kaynaklandığını ve Osmanlı, Rus ile Ermeni belgelerince desteklenmediğini göstermektedir. Makale, Ermeni gönüllü birliklerinin Osmanlı yönetimi açısından asıl öneminin cephedeki taktik başarılarından ziyade firarlar, gerilla ve isyan faaliyetleri ve işgâl bölgelerindeki Müslüman nüfusa yönelik şiddetle ilişkili olduğunu da vurgulamaktadır. Böylece, 1915 tedbirlerinin Ermenileri günah keçisi ilan etme çabasından değil, ancak askerî ve güvenlik gerekçelerine dayandığını somut belgelere dayalı bir çerçevede sunmaktadır.

Bu çalışma, Sarıkamış Harekâtının 1915 olaylarıyla nedensellik bağının abartılmasının tarihî gerçeklikle bağdaşmadığını ortaya koymakta; akademik tartışmanın birincil kaynaklara dönmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Objektif ve bilimsel bir çalışma olan Dr. Şahinin kaleme aldığı makale, Türkiyeye yönelik 1915 bağlamındaki asılsız suçlamaların dayandığı temel varsayımlardan birini belgelerle çürütmesi bakımından önemli bir katkı niteliğindedir.

Makalenin sonuç kısmında şu hususlar ifade edilmektedir:

> İtalyan filozof ve gökbilimci Giordano Brunonun yazdığı gibi Birinin ceketinin ilk düğmesi yanlış iliklenmişse, geri kalan tüm düğmeler de eğri gidecektir. Pastırmacıyanın kitapçığı ilk düğmeydi: muharebe hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olan herhangi birinin fark edebileceği gibi açık bir ajandası olan ve maddi hatalarla dolu güvenilmez bir metinden öteye geçmiyordu. Buna rağmen pek çok akademisyen, onun bu kusurlu eserinden yola çıkarak ya da birbirlerinden alıntılar yaparak, Osmanlı liderlerinin gerçek beyanlarına dayanmayan, baştan aşağıya hatalı ve spekülatif argümanlar öne sürmüştür. Sarıkamış yenilgisi için Ermenilerin günah keçisi olarak kullandıklarına dair sıkça tekrarlanan iddianın hiçbir maddi temeli yoktur ve akademik literatürde artık daha fazla tekrar edilmeyi hak etmemektedir.

Dr. Erman Şahinin makalesi, *Middle Eastern Studies* dergisinde 1 Kasım 2026 tarihinde yayımlanmıştır. Makalenin tam metnine şu bağlantı üzerinden ulaşabilir: https://doi.org/10.1080/00263206.2026.2754161

Kaynak/Source: